

ALŠĖNAI, ALŠĖNIŠKIS, AL(I)ŠAUSKAS IR KITI

Gyvenvietės pavadinimas *Alšėnai* dabar visuotinai įsigalėjęs. Iš jo turime pasidarę asmenvardį *Alšėniškis*. Plg. garsiąją *Alšėniškių, Alšėnų kunigaikščių* giminę. Tačiau šis pavadinimas yra antrinės kilmės. Artimesni prie kalbamosios vietovės dar nesugudėję lietuviai apie Dieveniškės, Lazūnus ją ir šalimais tekančią upę, davusią gyvenvietai vardą, vadina *Galšià*. Tai ir yra senasis tikrasis vietovės pavadinimas, užfiksuotas seniausiuose istorijos šaltiniuose, pvz., *Galse* 1385 m. *Wegeberichtuose*. Pavadinimas *Alšėnai* pasidarytas iš lenkų *Holszany*, o šis kilo iš gudų *Гальшаны*, kurio šaknis *Гальш-* (*Halš-*) yra gudiškai ištarta lietuvių *Galš-*, o *-аны, lenkų -any* – slaviška (?) priesaga.

Upė *Galšià*, davusi pradžią gyvenvietės pavadinimui, yra dešinysis Beržūnos intakas. Šio upėvardžio lietuviška kilmė nekelia abejonių. Jis davė pradžią, kaip minėta, ne tik gyvenvietės pavadinimui, bet ir iš jo padarytiems asmenvardžiams. Turime nemažą dabartinių pavardžių, kilusių iš gudiškai tariamo pavadinimo *Galšià*, taip pat iš sulenkinto jo varianto, be senovėje lietuviams svetimo priebalsio *h-*, pvz., *Alš-áuskas, Alš-ėvskis, Alš-ínskas, Alš-iùkas* ir *Olš-áuskas, Olš-ėvskis*.

Būta ir dvikamienių asmenvardžių dėmens *Alš-*, pvz., *Alš-vangas*, bet tai greičiausiai perdirbinys iš *Als*⁻¹, be to, gali būti kuršizmas, ir su mums rūpimos gyvenvietės pavadinimu neturi nieko bendra. Galbūt toks *Alš-* slypi kaimų pavadinimuose *Alš-ėnai* Kauno r., *Alš-ánka* Vilkaviškio r., *Alš-iniñkai* Prienų r. Plg. Kazimiero Būgos *Rinktinių raštų* III tome, p. 420, 528 minimą Biržų parapijos kaimą *Alš-ynė*. Yra ir vandenvardžių su neaiškios kilmės šaknimi *Alš*⁻². Bet viso to nereikia painioti su analizuojamu gyvenvietės pavadinimu *Alšėnai*.

Juozas Balčikonis dar praeito šimtmečio šeštąjį dešimtmetį siūlė vartoti tikrą (autentišką) čia analizuojamą gyvenvietės pavadinimą *Galšià* vietoj įsigalėjusios *Alšėnai*³.

¹ Zigmąs Zinkevičius. *Lietuvių asmenvardžiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008, 74.

² Aleksandras Vanagas. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1981, 40–41.

³ Zigmąs Zinkevičius. *Lietuvių kalbos istorija VI: Lietuvių kalba naujaisiais laikais*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, 225.

Be pavardės *Alšauskas*, kuriai pradžią davė šaknis *Galš-*, turime dar ilgesnį variantą *Ališauskas*, su balsiu *i* šaknyje, plg. *Alš-* ir *Ališ-*. Jis gali būti pasidarytas pagal tokių dvikamienių asmenvardžių kaip *Al-i-mānas*, *Alg-ì-mantas*, *Alk-i-mīnas*, *Ar-ì-mantas* modelį. Tuo atveju galima būtų įžiūrėti ir šaknį *Al-*, išplėstą priesaga *-iš-* (plg. *Al-išius*, *Al-išis*) + svetimasis elementas *-auskas*. Šaknis *Al-* lietuvių varduose labai populiarūs. Ją turi ne tik dvikamienių asmenvardžių dėmuo, pavyzdžiui, *Aī-butās*, *Aī-gedas*, *Aī-girdas*, *Aī-mantas*, *Aī-vydas*, bet taip pat krikštavardžių *Aleksandras* ar *Alojzas* trumpinys *Alys* ir jo vediniai *Al-aitis*, *Al-ionis*, *Al-iušis*, *Al-iš-iūnas*, *Al-iš-(k)-ėvičius*, *Al-iš-ánka* ir kt. Tuo būdu ilgesniame pavardės variante *Ališauskas* gali būti kilmės požiūriu persipynę gyvenvietės pavadinimo *Galšišà*, lietuvių tautinio ir krikščioniško vardinų elementai. Taip kildintina ir gudų pavardė *Al-iuu-əvič*, galbūt dar lenkų *Al-isz*.

Sunku pasakyti, ar su šiomis pavardėmis turi ką bendra lietuvių pavardės *Gal-išis*, *Gal-iš-auskas*, *Gal-iš-anskis*, *Gal-iš-ánka* su neaiškios kilmės šaknimi *Gal-*, kurios atsiradimas galėjo būti stimuliuojamas ir upėvardžio *Galšišà* (?).

Atkreiptinas dėmesys į Ukmergėje leidžiamo almanacho *Eskizai* redaktoriaus Vytauto Česnaičio bandymą⁴ garsiąją (kunigaikščių) *Alšėniškių* giminę vadinti *Galšiškais*, tuo būdu istoriškai iškraipytą pavardę priartinant prie tikrovės (lietuviško originalo) ir panaikinant lietuvių antroponimijos iškraipymą, kurį lėmė krašto sušlavimas bei sulenkinimas.

Įteikta 2012 m. kovo 9 d.

⁴ *Eskizai*, Nr. 21, 2011, p. 17.